

Írta: Neményi Eszter

HALLGASSUK MEG A GYEREKEKET!

Magyarországon a gyermeki jogok megemlítése is fenyegetően hangzik sokak számára. „Minek folyton a jogait emlegetni, mikor nem teljesítik a kötelességeiket sem?” – hangzik a közkeletű vélekedés, a pedagógusok nagy része húzná cinikus mosolyra száját, ha valaki megemlítené, hogy pl. a röpdolgozat Íratása mint fegyelmezési eszköz, ellentétes az iskolai gyermeki jogokkal, örökbefogadó szülők ezrei nem tisztelik a gyermek jogát eredete ismeretére, nemzeti-etnikai kisebbségek gyermekei negatív diszkrimináció áldozatai az élet számos területén, és a családban való felnövekedés joga is rendre megkérdőjeleződik, még képzett szakemberek körében is.

A sor vég nélkül folytatható lenne, miközben természetesen vannak előrelépések is, egyre több a felkészült szakember, lassan megjelennek alapvető gyermekvédelmi munkák, szaporodnak azok a fórumok, ahol a legújabb ismeretek megoszthatók, kiépül a gyermekjólét és gyermekvédelem szolgáltató rendszere. Bizonyos szinten tehát egyre több szó esik a gyerekekről, a gyerekek érdekében, védelmében.

Az ENSZ 1989-ben létrehozott, és Magyarországon is immár 10 éve ratifikált Gyermekjogi Egyezségokmánya azonban tovább megy ennél, és arra szólít fel, hogy hallgassuk meg a gyerekek véleményét minden olyan esetben, amikor egy őket érintő döntést hozunk. Tehát nemcsak véleményük mindenkor szabad kifejezéséről, hanem annak minden döntéshelyzetben való kikéréséről van szó. Az Egyezmény támadói gyakran hangoztatják, hogy milyen veszélyes lenne a sorsukat érintő kérdések eldöntésének végső jogát teljességgel a gyerekekre bízni, ám ők tévesen értelmezik ezt a jogot. A gyerekek sorsáról való döntéshozatal sokkal inkább felelősség, mint valamiféle privilégium, és ezt a súlyt senki nem akarja a gyerekek vállára helyezni. Ugyanakkor *nélkülük* szinte lehetetlen *róluk* jó döntést hozni. Felnőtként természetesen lehet, hogy jobban tudjuk, mi gyerekeink érdeke, mint ahogyan azt ők az adott pillanatban meg tudják ítélni. De soha nem tudunk megalapozott döntést hozni anélkül, hogy odafigyelnénk rájuk.

Ebben a tanulmányban ismertetni fogjuk annak az Unicef kezdeményezésére végzett nagyszabású közvélemény-kutatásnak²⁰ az eredményeit, melyben több mint 15 000 gyermekkel készítették interjúkat Európában és Közép-Ázsiában. Az eddig végzett talán legnagyobb, gyerekeket érintő vizsgálat a régióban élő 93 millió 9 és 17 év közötti gyerek véleményére nézve reprezentatívnak tekinthető²¹.

²⁰ YoungVoices, UNICEF 2001.

²¹ A felmérés hazánkról szóló részét – amely szintén elkészült – következő számunkban tárjuk olvasóink elé. (A szerk.)

A kutatásban részt vevő országok és a megkérdezett gyerekek száma

Összesen: 15 200 gyerek

Nyugat-Európa 3 600 gyerek	Kelet-közép Európa, a Független Államok Közössége és a Balti Államok 11600 gyerek		
<ul style="list-style-type: none"> • Ausztria • Dánia • Egyesült Királyság • Franciaország * Görögország • Hollandia • Németország • Olaszország • Svájc 	<p>Közép Európa 1600 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Csehország • Lengyelország • Magyarország • Szlovákia <p>A volt Jugoszlávia 2000 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bosznia és Hercegovina • Horvátország • Macedónia • Volt Jugoszlávia (ide értve Koszovót) 	<p>Dél-közép Európa 1200 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Albánia • Bulgária • Románia <p>Balti Államok 1200 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Észtország • Lettország • Litvánia <p>Kaukázus 1200 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> > Örményország > Azerbajdzsán ^ Grúzia 	<p>A FÁK nyugati része 2 400 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beloruszija • Moldáv Köztársaság • Oroszország • Ukrajna <p>Közép Ázsia 2 400 gyerek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kazahsztán • Kirgizisztán • Tádzsikisztán • Türkmenisztán • Üzbegisztán

A kutatásról

Az ehhez hasonló nagyszabású felmérések eredményeit általában társadalmi, gazdasági elemzések, tényfeltárások formájában közlik, és természetesen ez az adattár is értékes elemzési forrás a régió gyermekei helyzetének vizsgálatakor. Ugyanakkor a kutatás készítői fontosnak tartják, hogy itt nem egyszerűen közvélemény-kutatásról van szó. Ezért, bár a felmérés eredményei szerint statisztikailag érvényes azt állítani, hogy a megkérdezett gyerekek többsége biztonságos és boldog életről számol be, mégsem lehet ez a kutatás fő tanulsága. Ugyanis a felmérésben szereplő minden ország aláírta az ENSZ Gyermekjogi Egyezségokmányát, ezzel vállalva, hogy az abban szereplő összes gyermeki jogot biztosítja minden gyermek számára. Innen nézve pedig a kutatás eredményei annak fényében értelmezendők, milyen mértékben valósulnak meg a nemzetközi egyezményben vállaltak a gyerekek szerint. Hogyan látják ők jogaik érvényesülését, mennyire érzik azt a törődést és biztonságot, melyet minden állam kötelessége biztosítani számukra.

Ebből a szempontból pedig távolról sem megnyugtatóak az adatok, hiszen minden 10 gyerekből 6 agresszív, erőszakos családon belüli események megéléséről számol be; minden hatodik gyereknek félnie kell azon a környéken, ahol lakik; a gyerekek harmada tud olyan kortársáról, aki valamely káros szenvedély rabja; és nem utolsósorban: a megkérdezett gyerekek csaknem fele soha nem hallott arról, hogy bármiféle jogai lennének.

Előjáróban fontos még egyszer kiemelni azt is, hogy ez a vizsgálat egy olyan reprezentatív adatfelvétel, melyből 93 millió 9 és 17 év közti gyerek véleményére lehet következtetni a vizsgálatban részt vett 35 országban. Így például az a nem különösebben magasnak tűnő adat, mely azt mutatja, hogy minden századik megkérdezett gyerek arról számolt be, hogy szinte soha nem érzi magát boldognak, a régióra vetítve máris egy millió boldogtalan gyereket jelent.

A felmérés készítői azt is hangsúlyozzák, hogy egyetlen ország sem ülhet ölbe tett kézzel, gondolván, hogy a régió problémái a többi országból adódnak össze. Természetesen vannak regionális eltérések a gyerekek helyzetét illetően, de ahhoz képest, hogy az országok nagy része több mint tíz éve kötelezte magát a gyermeki jogok érvényesülésének biztosítására, egyikről sem mondható el, hogy a helyzet már kielégítő.

Mennyire boldogok a gyerekek?

Bár ebben az összefoglalóban elsősorban a figyelmeztető jelekre, a még megoldásra váró problémákra fogunk koncentrálni, érdemes azzal a ténnyel kezdeni, hogy a megkérdezett gyerekek kétharmada általában, az idő nagy részében boldognak érzi magát. Legtöbbjük jó családi kapcsolatokról számolt be, hisz abban, hogy fontos másoknak segíteni, biztonságos helyen lakik, jól kijön tanáraival, nem esik diszkrimináció áldozatául, nem káros szenvedélyek rabja, és bízik abban, hogy élete a jövőben még pozitívabb fordulatot vesz majd. Fontos eredmények ezek még akkor is, ha a kutatás készítői szerint a gyerekek optimizmusa nem elhanyagolható tényező. Úgy vélik, ha a felnőtt lakosságot kérdeznék ugyanezekről, jóval kisebb mértékű elégedettséget tapasztalhatnánk.

Nyugat Európában a gyerekek nagyobb része – 80%-a – érzi magát legtöbbször boldognak, ahogy általánosságban elégedettebbek a lányok a fiúknál és a városi gyerekek a vidékieknél. Az egyszülős családokban, illetve a szerényebb körülmények közt élő gyerekek általánosan elégedetlenebbek. A gyerekek 30%-a csak néha érez boldogságot, 1%-uk pedig – ami csaknem egy millió gyereket jelent a régióban – szinte soha nem érez így. Köztük kétszer gyakrabban vannak szegény családból származók, mint jobb anyagi helyzetűek.

A boldogságérzet leggyakoribb forrása a barátokkal töltött idő (61%), ezt követi a családdal töltött idő (54%), a jó iskolai eredmények (41%), majd a játék és más szabadidős tevékenységek (36%). A játék, mint örömforrás jellemzőbb fiúknál, mint lányoknál, és sokkal kevesebb rossz anyagi helyzetű, valamint egyke gyerek leli örömét a játékban és más szórakozásokban.

A szeretethez, a választáshoz és annak tiszteletben tartásához való jog

A felmérésben részt vevő gyerekeket megkérték, sorolják fel az általuk ismert gyermeki jogokat. Ennek eredményeire később visszatérünk, érdemes azonban egy kis figyelmet szentelni néhány olyan jognak, melyeket valójában egyetlen egyezmény sem garantál. A gyerekek több mint ötöde úgy vélte, joga van ahhoz, hogy szeressék. Anélkül, hogy azt kezdenénk firtatni, hogyan garantálhatna ilyesmit bármelyik állam is, érdemes rögtön arra is felhívni a figyelmet, hogy a szeretethez való jog létezését tudni vélő gyerekek tizede szerint ezt a jogukat egyáltalán nem tartják tiszteletben.

A gyerekek több mint 20%-a szerint joguk van a választáshoz, és ahhoz, hogy azt tiszteletben tartsák. Ezek a válaszok csak részben megfeleltethetőek az Egyezményben is garantált véleménynyilvánítási jognak, valójában azt jelentik, hogy a gyerekek számottevő része szerint az ő kezükben kellene, hogy legyen a végső döntés minden őket érintő kérdésben. Az Egyezmény – 12. paragrafusában – biztosítja a gyerekek számára a véleménynyilvánítás jogát, de a végső döntések joga és felelőssége a felnőtteké marad. Fontos hangsúlyozni, hogy szó sincs arról, hogy a döntéshozás végső felelősségét bárki a gyerekek vállára kívánná helyezni, ahogyan arról sincs szó, hogy minden esetben a gyerekek mondhatnák meg, hogyan legyen azután. Mindenképpen érdemes azonban odafigyelni arra, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak a gyerekek annak a lehetőségnek, hogy kifejezhessék véleményüket, vágyaikat a róluk hozandó döntések kapcsán.

Mi áll a gyerekek boldogságának útjában?

A kérdésekre adott válaszok nyomán két fő problémakör rajzolódik ki, az egyik a szegénységgel kapcsolatos, a másik a családon belüli helyzettel.

Szegénység

A szegénység és a gyermekek jólétének, megelégedettségének hiánya szoros kapcsolatot mutat minden vizsgált dimenzióban. Az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a gyerekek boldogabbak Nyugat-Európában, mint a többi vizsgált régióban, és megelégedettségük, boldogságérzetük foka is megfeleltethető társadalmi-gazdasági háttérüknek. Az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státuszú gyerekek társaiknál nagyobb arányban érzik úgy, hogy az élet rosszabb, mint 10 évvel ezelőtt volt, és Kelet-Közép-Európában, illetve a Balti államokban is inkább osztják ezt a nézetet, mint nyugat-európai társaik.

A szegénység hatásai drámai módon érzékelhető szinte valamennyi vizsgált dimenzióban. Az alacsonyabb társadalmi gazdasági státuszú gyerekek kapcsolata rosszabb szüleikkel, több durvaságnak, erőszaknak, bántalmazásnak vannak kitéve, és úgy érzik, nem tudják megosztani szüleikkel az őket foglalkoztató dolgokat. Kevésbé vannak tisztában jogaikkal, és cinikusabban ítélik meg a helyzet változtathatóságát. Bár a megkérdezett gyerekek többsége felnőttként is saját országában szeretne élni, a Nyugat-Európán kívül élő gyerekek számottevően nagyobb része akar egy gazdagabb ország állampolgára lenni később. A magukat boldogtalannak valló gyerekek körében kétszeres a felnőtt életüket máshol elképzelők aránya a boldog életről beszámoló gyerekekhez képest.

A Gyermekjogi Egyezmény 17. paragrafusa kimondja minden gyermekjogát a fizikai, mentális, szellemi, morális és társas fejlettségének megfelelő életkörülményekhez. Ennek biztosítása elsődlegesen a szülők feladata, de ha ők bármilyen okból nem tehetnek vagy tesznek ennek eleget, az államnak kell segítséget nyújtania. Az UNICEF szakemberei rámutatnak, hogy az egyezmény értelmében a gyermekszegénység teljes megszüntetésének első helyen kellene állnia a kormányok programjában. Az érdekes vagy érdemtelen szegénység kategóriája végképp értelmét veszti, ha gyerekekről van szó, gyerekek kizárólag az érdemtelen szegénység kategóriájába tartozhatnak.

Rossz családon belüli kapcsolatok

Nem meglepő módon ez a kutatás is arra az eredményre jut, hogy a gyerekek megelégedettsége, boldogságérzete nagymértékben függ családi kapcsolataiktól, családon belüli helyzetüktől. A gyerekek 92%-a jó vagy nagyon jó kapcsolatban van anyjával, és 77%-nak apjával is jó a viszonya. 7% – tehát a régióban közel 7 millió gyerek- nem él együtt apjával, és 1% – azaz 1 millió gyerek – az anyjával.

Bár a legtöbb gyerek erősen pozitív jelzőkkel írta le szüleihez fűződő kapcsolatát, a gyerekek boldogtalanságát okozó tényezők között a családi problémáké a főszerep. Verés, veszekedés, büntetések, családi konfliktusok elszenvedése vezetnek a „boldogtalansági statisztikát”. A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a vizsgált országokban körülbelül 56 millió gyerek családjában fordul elő erőszakos, agresszív viselkedés.

Azok a gyerekek, akik átlagos, rossz vagy semmilyen kapcsolatban nem állnak szüleikkel, a kommunikáció és a megértés teljes hiányáról számolnak be, illetve arról, hogy szüleiket nem érdekli az ő mondanivalójuk. A magukat boldogtalannak valló gyerekek negyede azt mondja, szüleinek egyáltalán nem számít az ő véleménye. Az egyke gyerekeket úgy tűnik, gyakrabban bevonják a családi döntéshozatalba, mint nagyobb családban élő társaikat. A boldogtalan gyerekek társaiknál jóval nagyobb valószínűséggel hallgatnak akkor

is, amikor igazságtalanul vádolják őket valamilyen rossz cselekedettel, nem érzik képesnek magukat arra, hogy elmagyarázzák a tévedést, és nem számítanak megértésre sem.

A fiúk helyzete

Érdekes módon a kutatás számos olyan dimenziót talált, melyben a fiúk helyzete rosszabbnak bizonyul a lányokénál. Például a fiúk kapcsolatai kevésbé szorosak barátaikkal, kevésbé támogatóak másokkal szemben, kevésbé vannak tisztában jogaikkal, nehezebb számukra, hogy iskolai problémáikról beszéljenek, nagyobb arányban ismernek káros szenvedélyektől szenvedő kortársakat, gyakrabban gondolják azt, hogy a fizikai erőszak megfelelő problémamegoldó technika, rosszabbul viselkednek az iskolában, kevésbé segítenek másoknak, mint a lányok. Az egyetlen dimenzió, ahol a kutatás szerint a fiúk állnak jobban, a sporttevékenységekben való részvétel. Ezek után talán nem is meglepő, hogy a fiúk általánosságban boldogtalanabbak a lányoknál.

Fontos tehát figyelmet fordítani arra, hogy miközben a lányokkal szembeni negatív diszkrimináció az oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés terén máig aggasztó mértékű probléma a világ számos országában, régiójában, úgy tűnik, hogy a fiúk alacsony önértékelése, destruktív problémamegoldó technikái és a modern világhoz való alkalmazkodási nehézségei szintén tudatos odafigyelést és tervezett beavatkozásokat igényelnek.

Vidéken élő gyerekek

A kutatás egyik legmeglepőbb eredményeként említhető, hogy a vidéki gyerekek általánosságban boldogtalanabbnak érzik magukat városban élő társaiknál. Ellentétben azzal, amit a fiúk helyzetéről írtunk, a vidéki gyerekek boldogtalanságérzetét nem támasztja alá minden vizsgált faktor, sőt. Optimistábbak országuk jövőjét illetően, és kisebb arányban képzelik el felnőtt életüket valahol máshol. Nagyobb a politikai választások értelmébe vetett bizalmuk, nagyobb biztonságban érzik magukat környezetükben, és kevésbé ismernek olyan gyerekeket, akik valamely káros szenvedély rabjai volnának.

Ugyanakkor jellemző rájuk – különösen a tizenévesekre – az elégedetlenség, hiszen a vidéken élő gyerekek egyik legnagyobb ellensége az unalom. A városi gyerekek barátai közel laknak hozzájuk, és a könnyen elérhető tömegközlekedés segítségével önállóbban mozognak, mint vidéki társaik.

Az oktatáshoz való jog

Amikor a gyerekeket arról kérdezték, mit tudnak a gyermeki jogokról, több mint felük azt válaszolta, hogy sok (12%), vagy valamennyi (42%) információja van a kérdésről. Másik felük azt mondta, hogy semmit vagy majdnem semmit nem tud erről. De amikor azt kérték tőlük, hogy mondjanak egy gyermeki jogot, több mint 60%-uk említette az oktatáshoz, tanuláshoz való jogot.

A megkérdezett 9-13 éves gyerekek gyakorlatilag mindegyike iskolába járt, és a 14-17 éves korosztálynak is 90%-a tanuló. Az iskolába nem járó gyerekek harmadának állandó munkája van, 10%-a pedig részmunkaidőben vagy alkalmanként dolgozik.

A jó iskolai teljesítmény a gyerekek – különösen a fiatalabb korcsoportba tartozók – boldogságának egyik elsődleges forrása. 10 gyerekből majdnem 7 jó kapcsolatokról számol be tanáraival, és csak nagyon kevesen tartották tanáraikhoz fűződő viszonyukat kifejezetten nagyon rossznak. Az átmenet országában élők, a lányok és a fiatalabb gyerekek jobb kapcsolatokról számolnak be tanáraikkal. Azok a gyerekek, akik rossznak érzik tanáraikhoz

fűződő kapcsolataikat, elsősorban a pedagógusokat okolják a kialakult helyzetért, akik igazságtalanul bánnak velük, megszigják őket, és nem figyelnek rájuk.

A gyerekek több mint háromnegyede jó vagy nagyon jó kapcsolatban van osztálytársaival és iskolatársaival. Általában szorosabb a kapcsolatuk a velük azonos nemű gyerekekkel, különösen a fiatalabb korcsoportban. Ugyanakkor él a vizsgált régióban csaknem hárommillió gyerek, akiket osztálytársai terrorizálnak, vernek, akikkel nem tudnak kijönni.

Bár arra a kérdésre, hogy miért járnak iskolába, egyötödük (Nyugat Európában egynegyedük) azt felelte, hogy azért, mert muszáj, ritkán választották ezt az iskolába járás fő okának, és legalább ennyien azért járnak, mert szeretik. A legtöbb gyerek azért jár iskolába, hogy tanuljon (52%), hogy képzett legyen (18%), hogy az lehessen belőle, ami szeretne (11%), illetve egy jobb jövő reményében (4%).

A kérdőív kitért annak vizsgálatára is, mennyire használhatják a gyerekek az iskolát arra, hogy segítséget kérjenek különböző nehézségek esetén. A gyerekek 39%-a mondta, hogy könnyen tud beszélni problémáiról az iskolában, ez az arány az átlagosnál kissé magasabb volt a lányok, a magasabb társadalmi-gazdasági státuszúak, és a városi gyerekek körében. Azok, akiknek jó kapcsolatuk van tanáraikkal és iskolatársaikkal, könnyebben is beszélnek problémáikról az iskolában. A megkérdezett gyerekek 13%-a nem tud problémáiról az iskolában beszélni, legtöbbször nem akar vagy nem mer, az idősebb gyerekek és a Nyugat-Európában élők pedig hiábavalónak éreznék, mondván, hogy a tanárok úgysem figyelnének rájuk.

A Gyermekegyezmény kitér az oktatás néhány minőségi és tartalmi elemére is. Például a 24. paragrafus megkívánja, hogy a gyerekek részesüljenek teljes körű egészségnevelésben, a 29. a „szabad országban folytatott felelősségteljes életre” való felkészítést sürgeti, a 42. pedig megkívánja az Egyezményben foglalt elvek és jogok széleskörű ismeretét.

Sok gyerek igen bizonytalan jogait illetően, majdnem felük elismerte, hogy szinte semmit nem tud erről a kérdéssel, 22%-uk pedig egyetlen gyermeki jogot sem tudott megnevezni. A gyermeki jogok megvalósulását ellenőrző bizottság már számos alkalommal javasolta, hogy oktassák a gyermeki jogokat a tanterv részeként, ez azonban az eredményekből is láthatóan máig nem valósult meg.

Ennél még súlyosabb az az információhiány, ami a szexuális kapcsolatokat, a HIV/AIDS megelőzését, illetve a drogprevenciót illeti. A gyerekek csaknem felének semmiféle érdemi információja nem volt a szexuális kapcsolatokról, hasonló arányban voltak, akik alig tudtak valamit az AIDS-ről, és semmit nem hallottak a kábítószer veszélyeiről, és a megelőzés módjairól. A helyzetet tovább rontja az a már említett tény, hogy 10-ből csak 4 gyerek érzi úgy, hogy képes problémáiról beszélni valakivel az iskolában.

Az iskolának tulajdonított fontosság regionális jellemzői

A felmérés egyik szembeötlő jelensége az iskolával kapcsolatos attitűd eltérése Nyugat-Európában és a többi vizsgált országban. Összefoglalva arról van szó, hogy az iskola fontosabb szerepet játszik a gyerekek életében Kelet-Közép-Európában és a Balti államokban, mint Nyugat-Európában. A jó iskolai teljesítmény, mint a boldogság egyik forrása jóval nagyobb arányban hangozott el a keleti régióban (45%), mint nyugaton (33%). Ennek megfelelően a rossz teljesítmény is jobban közrejátszik a keletebbre élő gyerekek boldogtalanságában. Arra a kérdésre, hogy mit várnak a gyerekek a kormánytól, Kelet-

Közép-Európában és a Balti államokban inkább az oktatás helyzetének javítását említették (ingyenes oktatás, jobban felszerelt iskolák, több, tanulóknak nyújtandó támogatás, jobb iskolák), míg nyugaton a szabadidős tevékenységek fejlődését szeretnék látni. Arra a kérdésre, hogy milyen problémáikat beszélnek meg barátaikkal, nyugaton ritkábban említették az iskolával kapcsolatosakat. A keleti régióban jellemzőbbnek tűnik a tanárokkal való jó kapcsolat is.

Annak vizsgálata, miért járnak a gyerekek iskolába, talán kissé közelebb visz ahhoz a kérdéshez, hogy miért lehet ez így. Kelet-Közép-Európában és a Balti államokban több mint kétszer annyi gyerek jár iskolába egy boldogabb jövő, illetve nagyobb anyagi biztonság reményében (26%), mint Nyugat-Európában. Ugyanakkor egyértelműen nem csak anyagi kényszerről van szó: ugyanis a gyerekek csaknem fele mondta, hogy azért jár iskolába, hogy tanult, művelt, kulturált emberré váljon, míg Nyugat-Európában ez csak a gyerekek negyedét motiválja, ahol jellemzőbb az a válasz, hogy „iskolába járok, mert muszáj”.

A bántalmazással szembeni védelemhez való jog

A Gyermekegyezmény a nemzetközi jogban egyedülálló módon nyíltan kiáll az erőszak bármiféle formája elleni védelem fontossága mellett. A csatlakozó államoktól megkívánja, hogy minden jogi és egyéb eszközzel óvják a gyerekeket a fizikai és szellemi, érzelmi erőszak minden lehetséges formájától. A kutatás eredményei szomorú bizonyítékát adják annak a ténynek, hogy nagyon messze vagyunk még ennek az alapvető jognak a biztosításától. Amikor azt kérdezték, milyen jogai vannak egy gyereknek, a gyerekek több mint harmada magától említette a bántás és rossz bánásmód elkerülésének jogát. Közülük is több mint egyharmad érezte úgy, hogy ez a joga nem érvényesül. Az összes megkérdezett gyerek 60%-a számolt be a családon belüli erőszak vagy agresszió valamely formájáról. A gyerekek 16%-át – egyes régiókban 21%-át – verik, 11 %-ukat nagyon gyakran. Az idősebb gyerekek több családon belüli erőszakról számolnak be, mint a fiatalabbak, ebből azonban nem lehet arra következtetni, hogy a kisebb gyerekekkel jobban bánnak szüleik, valószínűbb, hogy idősebb korban inkább felismerik, hogy ellenük irányuló agresszióról van szó, és képesek is beszélni róla.

A gyerekek majdnem 60%-ának nekiesnek, megverik, vagy veszekszenek velük, ha valami „rosszat csinálnak”, és csak 44% mondta azt, hogy szülei megpróbálják megérteni, beszélgetnek velük, és tanácsokkal látják el őket. Az igazságtalanul megvádolt és megbüntetett gyerekek harmada meg sem próbálja elmagyarázni a tévedést, vagy megpróbálja, de nem figyelnek rá.

Annak ellenére, hogy a problémakezelés mintázata egyértelműen agresszívnek tűnik a családok nagy részében, a gyerekek mégis erőteljesen hisznek abban, hogy a gondok megbeszélése mindig vagy gyakran (80%) jó megoldás lenne, ahogyan a kiabálás és veszekedés 58% szerint soha, további 24% szerint csak ritkán oldhatja meg a nehézségeket. A gyerekek több mint háromnegyede szerint soha nem megoldás a verés. A lányok elutasítóbbak az agresszív problémamegoldó módszerekkel szemben, kevésbé tartják eredményesnek, mint a fiúk.

Az egyezmény 19. paragrafusában azt kéri az aláíró államoktól, hogy mind jogi, mind egyéb eszközökkel lépjenek fel a gyerekek védelmében bármiféle erőszak ellen. Eddig 10 európai ország tiltotta meg a gyerekek ellen irányuló erőszak minden formáját. Mivel ezzel a szabályozással olyan szülői viselkedést is tiltanak, mely számos családban a fegyelmezés mindennapos része, a törvény hatékony érvényesíthetősége érdekében ismeretterjesztő és speciális szülői felkészítő programokat is indítottak.

A kutatásból kiderül, hogy a gyerekek igen nagy része – átlagosan egyhatoda – nem érezheti magát biztonságban azon a környéken, ahol él, és a vidéki gyerekek kétszer annyira érzik magukat biztonságban, mint a városban lakók. Kétszeres a biztonság hiányát érző gyerekek aránya az átmeneten keresztülment országokban Nyugat-Európához képest.

A biztonságérzet hiányát leggyakrabban ijesztő, fenyegető vagy más gyanús emberek okozzák: részegek, bandák, kábítószer fogyasztók és terjesztők, és más agresszív emberek. Megjelent az erőszak mindennapos jelenlétének – veszekedések, csatározások, betörések-érzékelése is a bizonytalanság érzetében. A magukat biztonságban nem érző gyerekek 20%-a külső környezeti tényezőkkel – rossz közvilágítás, forgalmas utak, nagy és veszélyes kutyák – magyarázta félelmét. Az eredményekből egyértelműen kiderül, hogy azok a gyerekek- az összes megkérdezett egyötöde – jobban félnek, akik ismernek olyan barátot vagy családtagot, aki már valamiféle erőszak áldozatává vált. A gyerekek 8%-a maga is erőszak áldozata volt már.

A kérdőív felfedett még egy olyan területet, mely jelentős mértékben befolyásolja a gyerekek jólétét és biztonságérzetét, ez pedig a veszélyes, káros, illetve tiltott szerekkel való visszaélések problémaköre. Az összes megkérdezett gyerek egyharmada, az idősebb korosztály 60%-a ismer olyasvalakit kortársai közül, aki a következő szerek közül legalább egynek rabja: (leggyakrabban) dohány, alkohol, kábítószer, belélegzett ragasztók, oldószerek. Az idősebb gyerekek 7%-a ismer olyan kortársat, aki illegális kábítószer rabja.

A jövőre vonatkozó elképzeléseik között első helyen egy olyan ország áll, „ahol nem lenne bűnözés és erőszak”, második helyen álló vágyképük „egy ország, ahol béke lenne”. Vágyaik közt szerepel még a teljes foglalkoztatottság és a jobb gazdasági helyzet. Arra a kérdésre, mit szeretnének országuk kormányától, 20% az erőszaktól való védelem biztosítását említette, 15%-uk pedig több tiszteletet szeretne a gyerekeknek.

Hogy érzik magukat a gyerekek a mai társadalomban?

A gyerekek közel 60%-a bízik a felnőttekben általánosságban, a fiatalabb gyerekek és a vidéken élők jobban bíznak a felnőttekben, mint idősebb és városi társaik. A gyerekek leginkább anyjukban (95%), ezután apjukban (82%) bíznak meg. A fiúk bizalma valamivel nagyobb apjuk iránt, mint a lányoké, ugyanez igaz a tehetősebb családok gyermekeire is a szegényebbekhez képest.

A gyerekek csaknem 80%-a bizalmat érez az orvosok iránt, a lányok és a városi gyerekek kicsit kevésbé, mint a fiúk és a vidéken élők, és Nyugat Európában inkább, mint az EU csatlakozásra váró országokban. A gyerekek 70%-a bízik tanáraiban, ez a bizalom azonban a gyerekek életkorának emelkedésével drámai módon csökken. A megkérdezettek közel 60%-a mondta, hogy bizalommal él a katonák iránt, kicsit több mint 10%-uk volt kifejezetten bizalmatlan. A rendőrség megítélése már rosszabb, a gyerekeknek csak alig több mint fele gondolja őket megbízhatónak. Az átmenet országáiban élők, valamint a 14 évesnél idősebb fiatalok különösen bizalmatlanok a rendőrökkel.

Az egyházi személyek a gyerekek felé bizalmát élvezik. Legpozitívabb a megítélésük a volt Jugoszlávia és a Kaukázus területén (80% bízik bennük), míg Közép-Ázsiában csak 40%. Minél idősebbek a gyerekek, annál kevésbé bíznak egyházi személyekben. A lányok bizalma még ekkor is nagyobb, mint a fiúké.

A kormányzatok és politikusok gyerekek általi megítélése nem jó, egyharmaduk a legkevésbé sem bízik országuk kormányában. Legkevésbé az átmeneten keresztülment országokban bíznak a politikusokban, leginkább pedig Közép-Ázsiában.

Az idősebb és a városi gyerekek bizalmatlanabbak a politikusokkal. Az államelnökök megítélése valamivel jobb, mint a kormányoké, bennük a gyerekek közel 40%-a bízik. A velük szembeni kifejezett bizalmatlanság 28%-os, ami az idősebb korcsoportban 34%.

Minden országban egyértelmű tendencia, hogy minél idősebbek a gyerekek, annál kevésbé bíznak valamennyi felnőttben, kivéve az anyákat, akik minden korcsoportban tartják biztos pozícióikat. A nagyobb családokban élők, és a mindkét szülővel együtt élők bizalma minden korcsoportban nagyobb a kisebb családból származókhöz és a valamelyik szülőt nélkülözőkhöz képest.

A gyerekek erőteljesen tudatában vannak a társadalmakban fellelhető negatív megkülönböztetésnek, kirekesztésnek. Míg a magasabb társadalmi-gazdasági státuszú gyerekek nagyobb arányban vélik felfedezni a diszkrimináció mintázatait, ők maguk úgy érzik, velük igazságosan bánnak. Az idősebbek több diszkriminációt érzékelnek, mint a fiatalabbak. A gyerekek fele szerint a fogyatékkal élő gyerekek igazságtalan bánásmódban részesülnek. A megkérdezett gyerekek több mint fele szerint a szegény gyerekekkel is rosszul bánt a társadalom. A gyerekek harmada érzékel vallásos meggyőződés, hovatartozás miatti hátrányos megkülönböztetést, és a Nyugat-Európában élő gyerekek jóval tudatosabbak ebben (36%), mint a többi régióban élő társaik (26%). 36% szerint az etnikai kisebbségek gyerekei hátrányos megkülönböztetés áldozatai, a Nyugat-Európában élő gyerekek itt is érzékenyebbek erre a problémára, mint a többiek (44% vs. 33%), bár az etnikai alapú diszkrimináció érzékelése Közép-Európában a legerőteljesebb (45%). Arra a kérdésre, hogy őket magukat érte-e már negatív diszkrimináció, a gyerekek harmada felel igennel.

A megkérdezett gyerekek 44%-a mondta, hogy tagja valamely szervezetnek vagy egyesületnek, leggyakrabban sportegyesületekről volt szó. Az egyesületi, szervezeti tagság egyre kevésbé jellemző a kor előrehaladtával. A lányok, a vidéki gyerekek és a szegényebb családokból származók ritkábban csatlakoznak ilyen szervezetekhez, mint a fiúk, városi gyerekek és tehetősebb családok gyermekei. Szoros az összefüggés a gyerekek boldogságérzete és a valamely csoporthoz tartozás között.

A gyerekek 80%-a mondta, hogy van példaképe. A példaképek leggyakrabban énekesek, zenészek (30% esetében), vagy színészek, sportolók (20-20% esetében). A gyerekek 2%-a választott politikai vezető példaképül.

Hogyan látják a gyerekek a jövőt?

A megkérdezett gyerekek 43%-a szerint az élet ma jobb, mint 10 évvel ezelőtt volt, ugyanakkor 26% szerint (az átmenetet átélő országokban ez 34%-39%-ig is felmegy) a helyzet azóta romlott. A gyerekek 60%-a gondolja, hogy az ő felnőtt élete jobb lesz, mint szüleié volt. Ugyanakkor 9%-uk pesszimista országa jövőjét illetően, úgy vélik, a bűnözés és erőszak csak nőni fog; a szegénység nagyobb lesz és a kormány képtelen lesz a problémák megoldására.

Arra vágnak, hogy országukban ne legyen bűnözés, erőszak, legyen viszont béke. 70%-uk képzeletben el a felnőtt életét is saját országában, de az átmeneten átesett országokban élő gyerekek 23%-a máshová költözne, főleg Nyugat-Európába vagy Észak-Amerikába. A volt Jugoszlávia, Dél-Kelet-Európa és a Balti államok területén élő gyerekeknek csak nagyjából fele biztos abban, hogy saját országában szeretne felnőtt korában is élni.

Összegzés helyett

A 93 millió gyerek helyzetének leírására is alkalmas kutatás gazdag lehetőséget biztosít az elemzők és döntéshozók számára. Természetesen ebben az összefoglalóban is csak néhány fontosabb összefüggést lehetett kiemelni, és már ezekből is számtalan következtetés vonható le. Az UNICEF elemzői azt hangsúlyozzák, hogy mindezen adatok birtokában az egyes országoknak meg kellene duplázniuk erőfeszítéseiket a Gyermekjogi Egyezmény betartatása érdekében, különös tekintettel az érintettek bevonására a különböző döntések meghozatalába.

Bár általánosságban elmondható, hogy a gyerekek nagyjából kétharmada az idő nagy részében boldognak érzi magát, biztonságos környezetben él, bízik szüleiben és tanáraiban, vannak komoly figyelmeztető jelek is. A vizsgált régióban él 20 millió gyerek, aki soha nem hallott arról, hogy bármiféle jogai lennének. Megközelítőleg 56 millió gyerek családjában fordul elő rendszeresen valamiféle agresszív, erőszakos viselkedés, 6 millióban nagyon gyakran, de több mint 60 millió gyerek nem tudja, hogy joga lenne a mindenféle bántalmazás elleni védelemre. 30 millió gyereket ért hátrányos megkülönböztetés, de ennél jóval többen érzik úgy, hogy országukban igazságtalanul bánnak a szegényekkel, fogyatékosokkal, vagy a vallási, etnikai kisebbségek tagjaival. Vannak országok, ahonnan a gyerekek közel fele szeretne egy jobb jövőt ígérő helyre költözni felnőtt korában, és ma megközelítőleg 30 millió gyerek szeretne másik ország állampolgára lenni. Fontos jel, hogy a fiúgyerekek az élet szinte minden területén több nehézséggel küzdenek, mint a lányok, és legalábbis elgondolkodtató az a tény is, hogy a gyerekek felnövekedvén évről-évre veszítik el bizalmukat a felnőttekben, legyen szó tanárokról, orvosokról, rendőrökről, egyházi személyekről vagy politikusokról. Tapasztalataik birtokában egyre kevésbé bíznak mindazokban, akiknek védelmet, tanácsot, biztonságot, jövőt kellene számukra biztosítani. Ezen pedig, mindenféle nemzetközi egyezménytől függetlenül is érdemes mindenkinek elgondolkoznia.